

UNIVERSITET TALABALARIDA INTELLEKTUAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH

O'rinova Feruza Uljayevna

*Farg'ona davlat universiteti, maktabgacha ta'lim
kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada intellektual kompetensiya, intellektual kompetensiyaning tuzilish tarkibi, mazmunli va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ta'lim jarayonida kompetensiyaning o'rni haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *intellektual kompetensiya, kognitiv, mazmunli ta'lim, metakognitiv, shaxsning intellectual kompetensiyasi, intellektual ta'lim.*

Intellektual kompetensiya intellektning o'zini va pertseptiv-tahlil qobiliyatlarini aks ettiruvchi omillar bilan ifodalanishi mumkin, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: tushuncha va idrok etish qobiliyatining umumiy darajasi, ma'lumotlarni to'plash, ma'lumotlarni qayta ishlash, og'zaki va mantiqiy fikrlash, mavhumlashtirish, vizual va samarali fikrlash, amaliy muammolarni tezda hal qilish qobiliyati va moslashuvchanlik. Ushbu qobiliyatlar muhim hisoblanib muammaoli vaziyatlarda ongli va ma'suliyatli qarorlar berish, mantiqiy xulosalar chiqarishda muvaffaqiyatni ta'minlaydi.

Intellektual kompetensiya - sub'ektning ma'lum bir fan sohasini o'zlashtirish darajasini belgilovchi, mavzuga oid bilimlarni tashkil etishning maxsus turi va ma'lum bir fan sohasida samarali qarorlar qabul qilish strategiyasi bilan tavsiflanadigan meta-qobiliyat tushuniladi.

Shunday qilib, intellektual kompetensiya - bu ko'p bosqichli ta'lim, shaxsning maxsus shakllangan bilimlar bazasiga tayangan holda, ma'lum bir mavzu-kognitiv sohadagi muammoli vaziyatlarni samarali hal qilish qobiliyati. Bu qadriyatlar, muloqotga bo'lgan ehtiyoj, o'ziga ishonch va o'zini o'zi qadrlash kabi ichki psixologik komponentlar va chuqur shaxsiy xususiyatlarning murakkab birlashgan tizimi. J.Raven tomonidan ishlab chiqilgan kompetensiya kontseptsiyasi bu hodisaning tizimlilikini ta'kidlaydi. U kompetentlikni intellektual va qiymat-motivatsion omillarning birligida tahlil qilishni zarur, deb hisoblaydi K.Erikson "maqsadli amaliyot"ni intellektual kompetensiyani rivojlantirishning eng muhim sharti deb hisoblaydi. Bir vaqtlar L.S. Vigotskiyning yozishicha, intellektual yetuklik sharoitida har bir kognitiv funktsiya o'zining "sof shaklida" berilgan kognitiv funktsiya bo'lishni to'xtatadi: idrok vizual fikrlashning bir qismi sifatida namoyon bo'ladi, yodlash jarayoni xotira va fikrlashning uyg'unligiga aylanadi va hokazo. Intellektual kompetensiyaning doimiy o'sishi va mentalitetning individual o'ziga xosligining o'sishi barkamol shaxsning zarur sharti bo'lgan aql-zakovat madaniyatini shakllantirishni ta'minlaydi. Uning markazida shaxs bo'lgan ta'lim maydoni ta'lim maqsadini amalga oshirishga qaratilgan barcha sa'y-

harakatlarning yig'indisi sifatida qaraladi. Ta'limning asosiy vazifasi berilgan modellar bo'yicha shaxsni shakllantirish emas, balki o'z-o'zini anglash, shaxsiy salohiyatni ochish va rivojlantirish, o'z erkinligi va hayotiy tanlov uchun javobgarlikni qabul qilish va o'zlashtirish, insonning mohiyati, uning ijobiy salohiyati va o'zini namoyon qilish va rivojlantirishda yordam berishdir. Ta'lim mazmuni nafaqat individual va yosh xususiyatlariga moslashtirilishi, balki shaxsning intellektual rivojlanishining haqiqiy mexanizmlarini ham hisobga olishi kerak. Universitet ta'limi samaradorligining mezoni endi nafaqat bilim, qobiliyat, ko'nikma, balki kompetentsiya, tashabbuskorlik, ijodkorlik, o'z-o'zini tartibga solish, o'ziga xos tafakkur, samarali tushunish va fikrlash hamdir. O'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati bilishning universal xususiyatlaridan biridir. Bu tasodifning ko'rinishi emas, balki tabiiy jarayon. Ta'lim jarayoni deganda shaxsning o'zini intellektual, ijtimoiy va ma'naviy madaniyat olamiga faol joylashtirish orqali o'zida dunyo qiyofasini yaratish tushuniladi. Oliy ta'limning ta'lim maydonida shaxsning intellektual kompetentsiyasini rivojlantirish uchun asosiy hal qiluvchi omil - bu talabanning sub'ektiv tajribasini namoyon qilish va boyitish va uning individualligini rivojlantirish uchun sharoit yaratishga qaratilgan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim. Agar an'anaviy ta'lim sub'ektiv tajribani nomukammal, ahamiyatsiz, ilmiy bo'lmagan g'oyalar bilan yuklangan holda "sekinlashtirishga" intilsa, unda talaba sub'ektiv tajriba tashuvchisi sifatida o'sadigan va rivojlanadigan yangi turdagi ta'lim muassasasini yaratish kerak" deydi Yakimanskaya.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim maqsadlarini amalga oshirish doirasida ikkita asosiy bilim manbalarining ishtiroki muvofiqlashtirilishi kerak, ya'ni, o'qitish va o'rganish orqali intellektual va shaxsiy komponentni rivojlantirish. Universitetda o'qishning asosiy maqsadi talabanning shaxsiyatini rivojlantirish bo'lishi kerak, ammo bu bilim va ko'nikmalarni egallashga, kasbiy rivojlanishga qarshi bo'lmasligi kerak. Ta'limning ijtimoiy vazifasi aniq ma'noni yetkazishdir. Talaba uchun ta'lim muhitining barcha tarkibiy qismlaridan foydalanish imkoniyatini o'z kasbiy faoliyati ma'nosida talabalarining intellektual kompetentsiyasini shakllantirish uchun maqsad va vazifalar generatori, tashuvchisi funktsiyalarini birlashtirgan o'qituvchi tomonidan ta'minlanadi. Talabalarining intellektual rivojlanishining muhim sharti o'qituvchi bilan birgalikdagi samarali faoliyatdir. Hamkorlik murabbiylik talablarini rad etishni va boshqa turdagi munosabatlarni o'rnatishni nazarda tutadi: birgalikda izlanish, natijalarni printsipial va do'stona tahlil qilish va boshqalar.

Shunday qilib, har qanday talabanning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish shartlari mazmunli ta'lim, mazmunli ta'lim bilan bog'liq shaxsga yo'naltirilgan ta'lim kabi ta'lim muhitining tarkibiy qismlarining o'zaro bog'liq faoliyati bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Бирюкова А. Интеллект как основа развития личности: понятия и определения интеллекта. Аналитическая культурология. Москва, 2009. № 14. с. 73–75.
2. Uljayevna o. R. F. Maktabgacha talim tashkiloti tarbiyachisining kasbiy pedagogik kompetensiyani takomillashtirish xususiyatlari //Science and innovation. – 2022. – т. 1. – №. B2. – с. 88-91.
3. Uljayevna o. R. F., Saydamatovna s. Z. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning o'quv-uslubiy ta'minoti //Science and innovation. – 2022. – т. 1. – №. B3. – с. 349-355.
4. Uljayevna o. F. Et al. Bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy salohiyatini takomillashtirishda ilmiy faoliyatga tayyorlashning metodik tizimi //Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – с. 660-667.
5. Uljayevna u. F. Et al. Creolized texts, their features and possibilities //Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – с. 668-673.
6. Uljaevna U. F. et al. Necessary conditions for the development of creative thinking in future teachers //Modern journal of social sciences and humanities. – 2022. – т. 4. – с. 444-448.
7. 16. Uljayevna o. R. F., saydamatovna s. Z. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning o'quv-uslubiy ta'minoti //Science and innovation. – 2022. – т. 1. – №. B3. – с. 349-355.